

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФАКУЛТЕТ БЕЗБЕДНОСТИ
КАТЕДРА СТУДИЈА БЕЗБЕДНОСТИ

КЛАСНИ КОНФЛИКТИ

-ДИПЛОМСКИ РАД-

Ментор:

Проф. др Ненад Путник

Студент:

Татјана Алимпић

9/19

Београд, 2024.

САДРЖАЈ

1. Увод.....	4
2. Појмовно одређење друштвеног конфликта.....	6
2.1 Узроци друштвеног конфликта.....	8
2.1.1 Непосредни узроци друштвених конфликта.....	8
2.1.2 Посредни узроци друштвених конфликта.....	9
2.2 Подела друштвених конфликта.....	9
2.3 Фазе сукоба.....	10
3. Појам класе и класног сукоба.....	12
3.1 Марксистички приступ класном конфликту.....	12
3.2 Веберијански приступ класном конфликту.....	16
3.3 Критичари марксизма.....	17
3.4 Новија схватања.....	18
4. Приказ радничке класе у Совјетском Савезу и Југославији.....	20
4.1 Совјетски државни социјализам.....	20
4.2 Радничка класа у Југославији.....	21
5. Начини решавања конфликта.....	24
6. Закључак.....	26
Литература.....	28

1. Увод

Неки мислиоци сматрају да је класни конфликт доминирајући у друштву, и да се сви остали конфликти могу објаснити преко овог основног сукоба. Овакав став захтева критичко преиспитивање. Класни конфликти су постајали сукоби нижег реда и повлачили су се пред неким другим сукобима, попут међудржавних и међународних. Сукоби који су се одвијали између припадника исте класе често су по интензитету и последицама били оштрији од сукоба међу припадницима различитих класа. Класна диференцијација није постојала одувек, а ипак су се водили ратови. Ово су неки од аргумената који говоре у прилог томе да класна подела није најдубљи основ конфликта. Упркос томе, треба имати у виду да класне напетости и противречности имају неоспорну улогу у настанку сукоба.

Једно од најпознатијих социолошких објашњења друштвеног сукоба дао је Карл Маркс, објаснивши га класном борбом између пролетаријата и буржоазије, која је својствена капиталистичком, индустријском друштву. Он је пружио највећи допринос изучавању класа. Класу сматра најпотпунијом реалном друштвеном групом, а припадништво класи одређује живот и мишљење човека. Маркс је посматрао структуру друштва у односу на његове главне класе између којих влада непријатељство, а борбу између њих као покретач промена у друштвеној структури. Веровао је да би наступио комунизам, уколико би радничка класа спровела револуцију и укинула приватну својину над средствима за производњу. Конфликт није био девијацијски унутар структуре друштва, нити су класе биле функционални елементи који одржавају систем.

Дипломски рад „Класни конфликти“ бави се истраживањем и представљањем класног конфликта, који проистиче из супротстављених класних положаја људи. У оквиру рада биће указано на појам друштвеног конфликта, на његове узроке, поделе и фазе. Наредно поглавље бави се објашњавањем појмова класе и класног сукоба, са посебним освртом на марксистички и веберијански приступ класном конфликту. Дата су објашњења класе у савременом свету, прилагођена утицају процеса глобализације. Након тога биће приказана радничка класа у СССР-у и

Југославији. Последње поглавље се бави начинима решавања конфликта, а неки од начина су споразуми, договори, арбитража и медијација.

2. Појмовно одређење друштвеног конфликта

Од свог настанка свет се развијао кроз различите конфликте, периоде мира и ратовања (Милашиновић, 2008, стр. 55). На основу бројних археолошких налаза, симбола и других историјских извора, јасно се може уочити да су људи, друштвене групе, народи и државе чешће били у односима сукобљавања и ратовања, него што су живели у миру. Самим тим, друштвени конфликти су одређени као пратећа појава људске цивилизације. „Друштвени сукоби су чињеница живота свих историји познатих цивилизација“ (Јевтовић и Милашиновић, 2016, стр. 529).

При самој помисли на реч *конфликт*, најчешћа асоцијација је свађа, сукоб интереса или нека друга негативна појава. Међутим, конфликти су врло значајни за друштвени живот, „јер да нема конфликта, не би било ни прогреса, сазревања ни одрастања“ (Барашин, 2020, стр. 424). Бројне науке се баве изучавањем конфликта као феномена, попут социологије, психологије, политичких наука, међународног права, економије. Истраживања у области конфликта показала су да је реч о врло широком и комплексном појму када се говори о процени његове деструктивне перспективе. Друштво је препуно конфликта, тако да конфликти представљају друштвени облик, при чему нису ограничени само на отворено насиље. „Конфликт не мора нужно да дезинтегрише друштво“ (Барашин, 2020, стр. 425). Дакле, на основу свега наведеног се може закључити да конфликти представљају облик друштвене интеракције.

Термини „друштвени сукоби“ и „сукоби у друштву“ се односе на различите појаве, те их треба објаснити како се не би употребљавали као синоними. Друштвени сукоби се ређе јављају, они су великог интензитета, широких размера и масовни су, док су сукоби у друштву честе свакодневне појаве малог интензитета, при чему учесници могу да буду појединци или групе. Услед друштвених сукоба, у друштву настају велике промене. Са друге стране, сукоби у друштву се једноставно решавају и они не остављају крупне последице у друштву. Друштвени конфликти појављују се у свим савременим друштвима, па

се зато оправдано може рећи да су они неизоставни део друштвеног живота (Мишковић, 2003, стр. 373).

Дефиниције друштвених конфликта су бројне. Према једној од њих, друштвени конфликти дефинисани су као „облик интеракције у којој један субјект (друштвена група, организација или њихов неки део), у тежњи за остварењем својих интереса, својом свесном акцијом онемогућава остварење интереса другог субјекта, или који својом акцијом жели да уништи другог субјекта“ (Мишковић, 2003, стр. 374).

Друга дефиниција друштвених конфликта одређује их као „борбу око вредности и полагања права на статус који недостаје, на моћ и средства, борбу у којој међусобно супротстављени интереси један другог неминовно или неутралишу или повређују или потпуно искључују“ (Мишковић, 2003, стр. 374).

Оно што најчешће доводи до друштвених конфликта јесте неједнакост у друштвеном положају појединаца или група. Одатле управо и произилази супротстављеност њихових интереса, а интереси могу бити различите природе (Мишковић, 2003, стр. 375):

- Прерасподела дохотка и националног богатства;
- Прерасподела моћи и стицање ове или оне врсте доминације; остваривање мисије (историјске, национале, верске, културне);
- Освајање туђе територије или одбрана своје у случају рата;
- Битна промена друштвених односа или очување статуса *quo*, итд.

Друштвени конфликти могу се одредити и као облик социјалне интеракције између два или више актера. Ови актери су мотивисани и међусобно су вођени интересима (да поседују или користе неко материјално добро или нематеријалну вредност) који се не могу спојити. Ови актери настоје да онемогуће, повреде или да униште другу страну. На основу тога, може се рећи да су неизоставни елементи једне конфликтне ситуације управо актери (конфликтни актери), њихови неспојиви интереси и конфликтна релација (ограничавање, ометање, неутралисање, поражавање или уништење друге

стране). Упркос томе, треба имати у виду да без конфликта и њиховог каналисања/усмеравања, не би дошло до друштвених промена и развоја.

2.1 Узроци друштвеног конфликта

Постоји велики број друштвених конфликта и они су окарактерисани као разноврсни, сложени, са међусобно условљеним узроцима. Узроци друштвених конфликта могу да буду непосредни и посредни.

2.1.1 Непосредни узроци друштвених конфликта

„Историјско искуство, као и друштвена пракса, омогућава утврђивање неких чинилаца који су у позадини конфликтних ситуација, и који делују мотивационо, пре свега на индивидуалном, а потом и на групном и ширем друштвеном плану и трансформишу конфликтну ситуацију у отворен сукоб“ (Ђукић, 2018, стр. 197). Унутар једног друштва постоје три главна чиница која се посматрају као непосредни извори друштвених конфликта:

- 1) Богатство,
- 2) Власт и
- 3) Друштвени статус.

Богатство је окарактерисано као непосредни узрок друштвених конфликта (стицање, очување или прерасподела). Богатство је одувек било снажан социјални мотив, зато што појединцима и друштвеним групама даје осећај привилегованости, изузетности и веће могућности избора. Према литератури, „богатство се може јавити као узрок конфликта на нивоу појединаца, друштвених група, па и држава“ (Ђукић, 2018, стр. 197).

Власт и власништво тесно су повезани са богатством, и посматрају се као непосредни узроци друштвених конфликта. У системима пре капиталистичког, робовласници и феудалци су били носиоци власти, власништва и богатства. Приликом разматрања власти, као узрочника друштвених конфликта, потребно је поћи од чињенице да не постоји друштво

без власти у виду регулације, а у основи власти су „моћ, утицај и статус ауторитета“ (Ђукић, 2018, стр. 199).

Друштвени статус је врло важан непосредни узрочник друштвених конфликта. „Високо вредновани друштвени статус, иако зависи од личних особина и способности сваког појединца, ретко се постиже без моћи или подршке власти и богатства, па се у извесној мери показује и као непосредан узрок и снажан мотив друштвених конфликта, било за његово стицање или прерасподелу“ (Ђукић, 2018, стр. 200).

2.1.2 Посредни узроци друштвених конфликта

Посредни узроци друштвених конфликта су (Ђукић, 2018, стр. 201):

- 1) Структурни фактори (недовољна стабилност државне структуре, изразите социјалне неједнакости и поларизације, унутрашње друштвене противречности и сложеност етничких односа).
- 2) Политички фактори (политичким факторима се у стручној литератури посвећује посебна пажња, а политички фактори који су означени као посредни узроци друштвених конфликта су: недемократски политички системи, искључујуће националне идеологије, међугрупна политика и политичке елите).
- 3) Економски фактори (економски фактори у великој мери доприносе настанку друштвених конфликта: економске депресије и кризе, дискриминаторски економски системи и различити покушаји економског развоја и модернизације).

2.2 Подела друштвених конфликта

Постоје бројни облици друштвених сукоба. У литератури која се бави овом тематиком истакнута је следећа подела друштвених конфликта, у односу на њихове бинарне поделе (Видојевић, 1997, стр. 123):

- Насилни и ненасилни;

- Противсистемски и унутарсистемски;
- Општедруштвени и парцијални;
- Рационални и ирационални;
- Нормални и патолошки;
- Међугрупни и унутар-групни;
- Дуготрајни и ограниченог трајања;
- Латентни и манифестни, итд.

Према другим критеријумима за поделу, друштвени конфликти могу бити:

- Међунационални и унутарнационални;
- Политички, ратни, верски, унутар-верски, идеолошки;
- Међугенерациски и унутар-генерациски,
- Класни и професионални.

Друштвени конфликти се могу поделити и на основу друштвене области у којој избијају, па постоје:

- Индустијски,
- Политички и
- Културни конфликти.

2.3 Фазе сукоба

Конфликт (тј. сукоб) је процес који настаје и развија се у времену, а састоји се од пет фаза:

- 1) Потенцијално супротстављање;
- 2) Сазнање о конфликту;
- 3) Пажња;
- 4) Понашање и
- 5) Исход.

Потенцијално супротстављање је прва фаза настајања сукоба. У овој фази присутни су одређени фактори који стварају неравнотежу и услове који погодују

ескалацији конфликта. „У овој фази, због различитих интереса, уверења и вредносних оријентација долази до заостравања супротности између појединаца и група“ (Ћирковић, 2015, стр. 13).

Наредна фаза у настајању сукоба је сазнање о конфликту. Дакле, ова фаза указује на то да је неопходно да постоји перцепција о конфликту, јер ако стране у сукобу нису свесне конфликта, онда он и не постоји.

Пажња или персонализација је трећа фаза у процесу настајања сукоба. Да би друга фаза у овом процесу била комплетна, неопходно је да, поред тога што је конфликт уочен од стране једне особе, да буде и доживљен, тј. особа мора да буде емотивно укључена у сам конфликт (Ћирковић, 2015, стр. 13).

Наредна фаза у процесу настајања сукоба је понашање. Ова фаза карактерише се „свесним намерама једне стране да осујети остваривање циљева или интереса друге стране“ (Ћирковић, 2015, стр. 13). Поменута свесна намера мора бити реализована одређеним активностима. Дакле, тек када су предузете одређене активности, тек онда долази до појаве отвореног сукоба. Супротстављене стране у овој фази бирају одређене начине понашања, а то може бити такмичење, избегавање, прилагођавање, сарадња и компромис.

Последња пета фаза у процесу настајања сукоба представља исходе, резултате. У односу на резултате, тј. исходе, конфликти се могу поделити на функционалне и дисфункционалне. Функционални конфликти карактеришу се тиме да доприносе остваривању заједничких циљева супротстављених страна. Дисфункционални конфликти угрожавају заједничку основу групе и доводе до нестабилности и дезинтеграцији, на крају и расформирању групе.

3. Појам класе и класног сукоба

Међу научницима су бројне расправе о томе шта су друштвене класе. У основи постоје два приступа анализи класа – марксистички и веберијански (Вулетић, 2012, стр. 60). У наставку рада биће више речи о ова два виђења, као и о новијим схватањима која су прилагођена савременим околностима.

3.1 Марксистички приступ класном конфликту

Карл Маркс (1818-1883) био је филозоф, социолог, политички економиста, историчар и новинар, пореклом из Немачке. Идеја класног сукоба најјасније произлази из његових радова. Пре њега је француски теоретичар Анри де Сен-Симон расправљао о тој идеји, али је Маркс преузео тај концепт и поставио га као покретач социјалне револуције и политичке борбе. Маркс је живео и радио средином 19. века. Био му је потребан начин да опише како и зашто су се револуције десиле, како би боље теоретисао о томе како да друштво превазиђе све непожељне услове које је капитализам донео.

Према Карлу Марксу, сва историја је историја класног сукоба. Различите епохе карактерише потлачена класа која осваја власт и побеђује класу тлачитеља. Када се то догоди, претходно потлачени постаје нови тлачитељ, чак и када друштвени односи пролазе кроз значајне промене. У Марксовом схватању, класа представља најзначајнију, најпотпунију, реалну друштвену групу. Класа утиче на све аспекте друштвеног живота (материјални положај, мишљење, начин живота). Живот појединца је обликован у потпуности тиме што припада одређеној класи. Ове друштвене групе, тј. класе, имају способност да делују колективно, како би промениле свој положај. Према томе, класни сукоб се може разумети као борба око средстава за контролу друштва.

За разумевање Марксове теорије конфликта су посебно важне две класе, пролетаријат и буржоазија. Пролетаријат је невласничка класа коју чине они који продају свој рад за плату. Буржоазију чине они који купују рад других, у циљу остваривања профита. Буржоазија представља власнике средстава за производњу (земљишта, фабрике, новчани капитал), над којима се обавља рад.

Буржоазија запошљава раднике у фабрикама, чији рад доноси профит њеном власнику (капиталисти). Између ове две класе влада однос експлоатације (Вулетић, 2012, стр. 61). Супротстављене су тежње ове две класе. Буржоазији, која је у мањини, одговара овакав однос, труди се да га одржи. Пролетаријат је незадовољан, унижен и тежи укидању експлоатације које се врши над његовим радом.

Буржоазија остварује профит, па самим тим може себи да приушти неопходна средства за живот, али и више од тога. Она има више слободног времена и више средстава, те је социјално боље позиционира да постигне и задржи политичку моћ. Другим речима, буржоазија може утицати на владу на начине који су у њеном интересу, за разлику од пролетаријата који има мање могућности за то. Буржоазија има и друштвену моћ над пролетаријатом и већу преговарачку моћ како би могла да обликује плате, а тиме и услове живота пролетаријата.

Маркс је сматрао да постоје укупно 4 класе. Осим поменуте две, ту је и ситна буржоазија (средња класа која ће временом да постане радничка класа) и лумпенпролетаријат (маргинализовани слојеви који живе од милостије). Маркс је посматрао структуру друштва у односу на његове главне класе и борбу између њих као покретач промена у овој структури. Конфликт није био девијацијски унутар друштвене структуре. Класе нису биле функционални елементи који одржавају систем. Напротив, сматрао је да је друштвени сукоб нормално стање у капиталистичком друштву. Сама структура овог друштва је допринела борби класа, обзиром да помирење међу њима није било могуће зато што су им интереси потпуно супротстављени и условљени законима економије. Све и да поједини капиталисти омогуће радницима хуманије услове за које се залажу, конкуренција би онемогућила њихов опстанак.

Кључ за разумевање Маркса је његова дефиниција класе. Класа је одређена власништвом над имовином, које даје човеку моћ да искључи друге из имовине и да је користи у личне сврхе. Класе су одређене дистрибуцијом и потрошњом, не приходима или статусом. Буржоаска својина одређује друштвене услове производње.

Класни интерес трансформише латентну припадност класи у класну борбу. Појединци се понашају слично због тога што се налазе у сличним класним ситуацијама. Они постају међусобно зависни, стварају заједницу и развијају заједнички интерес који је повезан са заједничким приходом од добити или надница. Из овог заједничког интереса се формирају класе. По Марксу, појединци формирају класе у оној мери у којој их њихови интереси укључују у борбу са супротном класом.

Интереси који су везани за власништво над земљом и рентом су другачији од оних код буржоазије. Како друштво сазрева, капитал (тј. власништво производње) и власништво над земљом се спајају, као и интереси земљопоседника и буржоазије. Однос производње и природна супротност између пролетаријата и буржоазије одређују све друге активности.

Маркс је предвидео да ће временом експлоатација да постане све већа, а друштвена подела све дубља. Борба између класа је у почетку била ограничена на појединачне фабрике. На крају, како је сазревао капитализам, повећала се неједнакост између услова живота буржоазије и пролетаријата. Све већа хомогенизација унутар сваке класе је индивидуалне борбе претворила у генерализоване, створивши коалиције фабрика. Све више се класни сукоб манифестује на друштвеном нивоу. Повећава се класна свест, формирају се и организују заједнички интереси и политике, долази до употребе и борбе за политичку моћ. Класе постају политичке снаге. Расподела политичке моћи одређена је влашћу над производњом (тј. капиталом). Капитал даје политичку моћ буржоаској класи, која је користи како би легитимисала и заштитила своју имовину и друштвене односе. Класни односи су политички, а у зрелом капиталистичком друштву државни послови припадају буржоазији. Она је поставила и интелектуалну основу државне владавине и идеје које оправдавају употребу државне власти и њену дистрибуцију. Интелектуално-социјална култура је само надградња која почива на односу производње, на власништву над средствима за производњу.

Маркс је сматрао да када се подела између класа продуби, а стање експлоатисаног радника погорша до те мере да друштвена структура може бити урушена, класна борба се тада претвара у пролетерску револуцију. Раднички тријумф елиминисаће основу класне поделе, тако што ће средства за производњу бити у јавном власништву. Када нестане основа класне поделе, настаће основа за бескласно, бездржавно, комунистичко друштво. Непотребна ће бити политичка моћ да заштити владајућу класу (зато што нема класа), па ће због тога политички ауторитет и држава да нестану.

Маркс је дао једно од најмоћнијих социолошких објашњења друштвеног сукоба, објаснивши га класном борбом између пролетаријата и буржоазије својственом капиталистичком, индустријском друштву.

Марксови доприноси су нагласак на класном сукобу као конституисању динамике друштвених промена, његова свест да промена није случајна већ резултат сукоба интереса, и његово виђење друштвених односа заснованих на моћи. Међутим, време и историја су поништили многе његове претпоставке и предвиђања. Капиталистичко власништво и контрола производње су раздвојени. Акционарска друштва која чине највећи део индустријског сектора постали су скоро у потпуности под руководством менаџера који не поседују капитал. Радници нису постали хомогени, већ су подељени у различите групе вештина. Класна стабилност је нарушена развојем велике средње класе и значајном друштвеном мобилношћу. Уместо повећавања разлике између богатства и сиромаштва, дошло је до друштвеног нивелисања и све већег нагласка на социјалној правди. Буржоаска политичка моћ је слабила са порастом законодавства оријентисаног на раднике и радничке партије, као и са сужавањем права и привилегија власника капитала.

Најтежа манифестација сукоба између радника и капиталиста је штрајк, који је институционализован кроз законодавство о колективном преговарању и легализацији штрајкова. Без обзира на ове историјске догађаје и трендове, социолошки обриси Марксовог приступа имају велику вредност. Његов

нагласак на сукобу, класама, њиховом односу према држави и друштвеним променама био је моћна перспектива коју не треба одбацити.

3.2 Веберијански приступ класном конфликту

Макс Вебер (1864-1920) био је социолог, политичар, правник, економиста и историчар, пореклом из Немачке. По његовом схватању, класа је мисаона конструкција помоћу које разврставамо појединце на основу богатства које поседују. Класа је само једна (није најважнија) оса друштвене стратификације тј. друштвеног раслојавања. Класе представљају слојеве на лествици друштвених положаја. Вебер је показао мањкавост Марксовог схватања класа, иако је нека његова учења усвојио. Касније је додатно усавршио неке његове идеје. Маркс је предвидео нестајање старе средње класе (ситне буржоазије), али није истакао појаву нове средње класе. Ову нову класу чине лица која су боље друштвено позиционирана од радника, упркос томе што немају власништво над средствима за производњу. Вебер је због тога сматрао да је, поред власништва, и тржишни положај критеријум за одређивање класа. По њему има 4 класе: капиталистичка, нова средња, стара средња и радничка.

Вебер је тврдио да сукоб око власништва над имовином није једини изазивач класних сукоба. Сматрао је да су и престиж и моћ узрочници. Престиж се заснива на друштвеном статусу родитеља, приписан је и углавном га није могуће променити. Веровао је да у сваком тренутку и у сваком друштву постоји више слојева сукоба. Маркс је уоквирио своје виђење сукоба као сукоба између власника и радника, сматрао је да сличност унутар једне класе проистиче из економског статуса. Вебер је сматрао да су класе формиране по критеријуму друштвеног статуса, додао је емоционалну компоненту својим идејама о сукобу.

Веберова веровања о конфликту сежу даље од Марксових. Различите су реакције на неједнакост, неки конфликти могу довести до солидарности између појединаца и група унутар друштва.

3.3 Критичари марксизма

Марксова размишљања имају велики број присталица и следбеника, али и велики број негативних критика. „Маркс је истовремено хваљен и оспораван“ (Ковачевић, 1999, стр. 19). Одређени истраживачи сматрају да је Марксова мисао била генијална пројекција друштва, а било је и оних који су сматрали да је његова мисао тоталитарна и нељудска.

У литератури се истиче да многи сматрају Маркса значајним епохалним мислиоцем. Берлин тврди да „ни један мислилац 19. века није тако директно, тако одлучно и тако снажно утицао на човечанство као Карлс Маркс“ (Ковачевић, 1999, стр. 19). Сартр је истакао да постоје три епохе филозофије: 1) Декарт и Лок, 2) Кант и Хегел и 3) епоха Карла Маркса. Хајдегер је истакао да је због свог концепта отуђења човека и историје, марксизам надмоћан у односу на друга схватања.

Раскол између Марксовог мишљења и стварности утицао је на појаву анимозитета према његовом гледишту. Како се истиче у литератури, „бюрократаија, тоталитаризација и милитаризација тзв. *real* – социјалистичких друштава, репресија и терор, те догматизација Марксовог мишљења, неопходна због потребе легитимирања тоталитарне власти тих друштава – појаве су које су створиле изразиту одбојност према Марксовом мишљењу“ (Ковачевић, 1999, стр. 25). Однос према Марксовом мишљењу мора бити критички, како би се истражио његов значај и уочили недостаци. Три најзначајнија недостатка су:

1. Европоцентризам – Марксово мишљење је полазило и завршавало се Европом (европоцентризам је био примерен за 19. век, али никако за 20. и 21. век).
2. Прогресивизам – Маркс верује у сигуран и прогресиван развој историје и истицао је да се у комунистичком друштву повезују прогрес, слобода и историја (непостојање свести о еколошком загађењу и нуклеарној енергији).
3. Утопизам – не треба инсистирати на Марксовом мишљењу, јер се много тога што је он заговарао не може остварити.

Солжењицин је истакао: „Марксизам је пао тако ниско да је предмет презира“ (Ковачевић, 1999, стр. 36). Карл Јунг је говорио о религијској црти марксизма и изјавио да је марксизам мит, тј. да је „посвећен архетипски сан о златном добу где има у изобиљу свега за све, а велики, праведни и мудри вођа влада људским забавиштем“ (Ковачевић, 1999, стр. 37). Рејмон Арон је о марксизму говорио као о заблуди за луде. Он је истакао следеће: „Кажу да је Јупитер слао лудило онима које је хтео упропастити. У Паризу Маркс, тај доброхотни Јупитер, онима које хоће да доведе у заблуду, обећава модни успех“ (Ковачевић, 1999, стр. 38). Колаковски је истакао да је марксизам највећа фантазија његовог века, а свој став објаснио је на следећи начин: „Марксизам је био највећа фантазија нашег века. Био је маштање о друштву савршеног јединства, у коме ће се све људске аспирације остварити и све вредности – помирити“ (Ковачевић, 1999, стр. 39). Едгар Морен представља марксизам митолошком обманом, јер сматра да је Маркс у себи „видео некакву месијску природу када је могао да говори о историјском решењу проблема спасење – бескласном друштву и измирењу човечанства“ (Ковачевић, 1999, стр. 43). Према Морену, марксизам чини људе слепим у односу према држави и новим појавним облицима власти, на неки начин – „марксизам је нови облик империјализма“ (Ковачевић, 1999, стр. 43).

3.4 Новија схватања

Током друге половине 20. века појављују се теоријска разматрања која полазе од еволуције у развоју индустријског друштва. У индустријским друштвима, типичним за ово време, долази до промена у класној структури. Самим тим, класни сукоби који су карактерисали претходне епохе постепено нестају. У постиндустријском друштву се усложњава социјална структура. Радничка класа више нема револуционарни набој, јер су њени захтеви за социјалном сигурношћу (запосленост, здравственим осигурањем, образовањем) у великој мери задовољени у „држави благостања“. (Милашиновић Р., Милашиновић С., Путник, 2012, стр. 172). Супротности међу класама узроковане неповољним условима рада, самим тим и класни сукоби ишчезавају.

Друштво 21. века постаје препознатљиво по процесу глобализације тј. универзализацији света. Глобализација утиче на промене у друштвеној структури. Неолиберална идеологија и њене вредности утичу на схватање о класној структури, класним односима и класним конфликтима. Сукоби настали због друштвених неједнакости, све мање имају класно порекло. Класе се доживљавају као различитост могућности, ограничења и изгледа, а не као класе у свом првобитном значењу. По овом гледишту савремено друштво постаје бескласно у свом пионирском, класичном значењу. Има и супротног мишљења, према коме се појављују подкласе и нови лумпенпролетаријат у свим друштвима, чак и у најразвијенијим.

4. Приказ радничке класе у Совјетском Савезу и Југославији

Маркс је веровао да уколико би радничка класа спровела револуцију и укинула приватну својину над средствима за производњу, наступио би комунизам. Због тога ће у наставку рада бити приказана радничка класа у СССР-у и Југославији.

4.1 Совјетски државни социјализам

Радничка класа у савезу са сељаштвом је 1917. године срушила цара велепоседника, а потом и власт буржоазије. Резултат дугогодишње борбе радничке класе је велика Октобарска социјалистичка револуција. У царевини су радници живели под врло тешким условима. Радници су били посматрани као бесправно робље са никаквим политичким правима. Радно време, које је било 10, 12, 14 или више сати, фабриканти су настојали да још да продуже (Мурат, 1943). Радници и њихове породице нису могли да живе од надница. Тиме су деца радника била присиљена да раде у фабрикама. Није било социјалног осигурања, радници су сами плаћали лечење. Са друге стране, фабриканти (буржоазија) су се све више богатали.

Народно незадовољство само је расло, број штрајкова широм Русије је био велик. Радници су се под руководством Лењина, Стаљина и Бољшевичке партије под најтежим условима царског терора борили за скраћење радног времена, за веће плате и за политичка права (Мурат, 1943). Многи су завршили у тамницама, или су прогнани у Сибир или су убијени. Две велике револуције (Фебруарска и Октобарска) догодиле су се 1917. године. Оне представљају велику победу радничке класе. Радници под вођством Лењина, Стаљина и бољшевика су успели да збаце цара, велепоседнике и буржоазију. Након тога, радило се на изградњи социјализма. Почело се са изградњом фабрика. Радници су своју заосталу пољопривредну земљу претворили у земљу крупне индустрије, културе и напретка.

Државна социјалистичка својина у СССР је једна од тековина руске пролетерске револуције, а стварана је још у првим данима поменуте револуције (на основу декрета нове совјетске власти). Реч је о декретима о национализацији својине над

средствима за производњу спахија и капиталиста. Национализација је била најстарији начин настанка државне социјалистичке својине у СССР (Радишић, 1965, стр. 1). Важно је нагласити да је национализација у СССР вршена постепено, тј. обухватала је једну по једну привредну грану. За њу је карактеристично и то што су јој у одређеним привредним областима претходила завођења извесних контролних државних мера (ограничавање приватне својине).

Декрет „О земљи“ укинуо је право приватне својине на земљишту, без икакве накнаде ранијим власницима. Сва земља, независно од тога у чијем је власништву била, прешла је у државну својину. Такође, забрањене су куповина и продаја земље.

Октобарска револуција дала је радницима сва права, која им је стаљински устав, најдемократскији устав у свету, формулисао следећим члановима (Мурат, 1943):

Чл. 118 – Грађани СССР имају право на рад, тј. да добију загарантовано запослење са платом за свој рад према његовој количини и каквоћи.

Чл. 119 – Грађани СССР имају право на одмор. Право на одмор осигурано је скраћењем радног дана за већину радника на 7 сати, одређивањем плаћеног годишњег одмора за раднике, стављањем на располагање радном народу широке мреже санаторијума, опоравилишта и клубова.

Чл. 120 – Грађани СССР имају право на материјално осигурање у старости, као и у случају болести и губитка радне способности. На располагање им се ставља широка мрежа лечилишта.

4.2 Радничка класа у Југославији

Комунистичка партија Југославије била је политички представник радничке класе у Југославији. Непосредни задаци КПЈ били су организовање пролетерских маса и пропаганде партијског програма. Основни циљ јој је био да „путем непомирљиве класне борбе, кроз диктатуру пролетаријата изврши потпуно ослобођење радничке класе и свих потчињених слојева радног народа завођењем комунистичког друштва уместо капиталистичког“ (Стојичић, 1980, стр. 297).

Комунистичке активности су постале забрањене 1920. године. Због тога је партија наставила да обавља рад илегално. Тако су многи били ухапшени или стрељани. После Другог светског рата радничка класа није директно преузела власт. КПЈ је преузела власт преко Народноослободилачке војске, која је имала масовну подршку народа. То је представљало историјску победу радничке класе и сељаштва.

Након 1945. године, радничка класа у Југославији била је релативно малобројна. Доминирало је сељаштво. Радничка класа је постала важан, једини основ легитимитета владања, једина класа којој се у теорији и политичкој пракси није оспоравало постојање (Новаковић, 2014). Улога радничке класе сматрала се историјском (у превазилажењу класног друштва, што је било у првом плану свих социјалистичких друштава).

Најважнији процеси кроз које се стварала радничка класа Југославије су деаграризација, урбанизација и индустријализација (Новаковић, 2014).

Деаграризација је наставак неких ранијих мера национализације и аграрне реформе, помоћу којих је сељаштво маргинализовано као класа. Последице су биле бројне, попут масовног напуштања села, преласка становништва у градове, ограничавања могућности привређивања, итд. Политичка елита на власти је подстицала ове процесе, усмеравала их је и контролисала. Са појавом индустрије и великих градова настајала је модерна радничка класа. Ипак, процес урбанизације у Југославији трајао је спорије у односу на напуштање села и пољопривреде. Радничка класа је 1983. године представљала 43% активног становништва земље (Новаковић, 2014). Била би и бројнија да почетком шездесетих година становништво није одлазило у иностранство на рад. Југославија је била прва и једина социјалистичка држава, која је легализовала радне миграције ван земље.

Радничка класа у Југославији је имала посебне циљеве и вредности које је сматрала пожељним, а један од њих био је самоуправљање. Политичка моћ је представљала најважнији облик друштвене моћи. Политичка елита Југославије је свој легитимитет бранила идеологијом и праксом радничког самоуправљања.

Позитивне резултате радничког самоуправљања видимо у развоју друштва, стабилном материјалном положају, описмењавању и здравственом збрињавању, масовном образовању, станоградњи, еманципацији жена. Временом је систем самоуправљања постао средство наметања интереса политичких елита (Новаковић, 2014).

5. Начини решавања konflikata

Према својој садржини, конфликти су „променљиве, динамичне, вишеструко узроковане и сложене друштвене појаве“ (Милашиновић и Кешетовић, 2009, стр. 163). Најдубљи корени konflikata су у противречности и супротности интереса, вредности и значајних ресурса. Класни сукоби могу да се развијају постепено, али исто тако и стихијски, тако да се они најчешће заостравају, ескалирају и преплићу са другим конфликтима.

Најбољи и најефикаснији начин за превазилажење konflikata је неутралисање наведених противречности и супротности. Међутим, оно није могуће увек постићи, јер постоје различити облици противречности и супротности, али и њихови различити нивои и облици испољавања. Један од основних, најстаријих и најзаступљенијих начина обустављања konflikata је споразум који настаје услед материјалне и људске исцрпљености (Милашиновић и Кешетовић, 2009, стр. 163). Заустављање сукоба на овај начин је краткорочно и самоограничавајуће, јер споразум по својим карактеристикама даје сукобљеним странама само кратак предах у ревитализовању конфликтних потенцијала за наставак конфронтација. Позитивно решавање konflikta у овој ситуацији одређено је конфликтним потенцијалом сукобљених страна, фазом сукоба, значајем предмета konflikta и постојањем заједничке намере да се конфликт оконча.

Дакле, у првом реду за решавање konflikata примењују се споразум и договор. Договор може бити резултат поклапања мишљења, поделе објекта konflikta, компензације, законодавне или моралне воље спољне силе и наметања једне стране.

Медијација и арбитража такође представљају начине решавања konflikata. Медијација се односи на посредовање неке треће стране која је неутрална, како би се постигло заједничко решење које би све конфликте стране прихватиле. Сам поступак медијације је базиран на проналажењу решења које је прихватљиво за све стране у конфликтима. „Полазно становиште је да ће конфликти бити решени лакше и уз мање одрицања ако се у први план ставе

интереси сукобљених страна, а не питање моћи или права“ (Милашиновић и Кешетовић, 2009, стр. 170).

Сукобљене стране могу се обратити арбитру. „Они могу приступити арбитражи без претходног обраћања посредницима, али најчешће се то дешава када посредовање не успе“ (Милашиновић и Кешетовић, 2009, стр. 178). Арбитража је слична медијацији, обзиром да посредује треће лице у решавању конфликта. Разлика између њих је у томе што арбитар доноси одлуку која је обавезујућа, што значи да све стране морају да је спроведу. Важно је нагласити да, пре обраћања арбитражи, сукобљене стране дају сагласност да ће прихватити одлуку који арбитар донесе.

6. Закључак

Класни конфликти подразумевају постојање одређене тензије или антагонизма међу класама у друштву, услед супротстављених интереса или услед различитих жеља међу припадницима различитих класа. Могу се испољити на разноврсне начине: директно насиље (нпр. ратови) и индиректно насиље (нпр. сиромаштво, умирање од глади, умирање због небезбедних услова рада).

Термин „класни сукоб“ најчешће су користили социјалисти. Социјалисти дефинишу класу њеним односом према средствима за производњу. Карл Маркс је један од важнијих мислиоца који је дефинисао класу, посебно је изучавао класне сукобе и дефинисао своју теорију конфликта. Карл Маркс и његово учење (марксизам) тврде да класни сукоб има кључну улогу у историји. Марксисти сматрају да класни сукоби представљају ратове, односно револуционарне борбе које су неизбежне за радничку класу. Критичари марксизма су бројни, а Макс Вебер је адаптирао основну Марксову идеју, тако што је истакао да узрок сукоба класа могу да буду и престиж и моћ.

Класни конфликти су неизбежни у свим друштвима где постоји подела на основу статуса, богатства, контроле друштвене производње, дистрибуције, итд. Типичан пример класног сукоба је сукоб између класа капиталистичког друштва. Заправо, то је сукоб који постоји између буржоазије и пролетаријата, а борба се водила око броја радних сати, вредности и висина надница, трошкова робе широке потрошње, итд. Победа радничке класе и успостављање новог државног поретка је карактеристична за СССР, али и за Југославију. Захваљујући класном сукобу који се догодио, у овим државама су прилично побољшани положај радничке класе и њихов живот у целости. Чак и у овим државама социјалистичког типа, класни сукоби и даље постоје према неким мислиоцима. Бирократски слој који је формирала владајућа политичка странка може се схватити новом класом, која је у супротности са остатком друштва сачињено највише од радника.

Класни конфликти се врло често заоштравају и преплићу са другим конфликтима, те је важно да се ефикасно решавају. Могу се решавати на

различите начине, а неки од начина су споразуми, договори, арбитража и медијација.

Класе по дефиницијама мислиоца из 19. века не постоје данас, или их је врло мало. Али суштина које те дефиниције имају и даље има своју примену. И даље се унајмљује радна снага у високоразвијеним капиталистичким земљама, и даље се присваја вишак вредности по основу приватне својине. И даље се експлоатише рад појединаца. Тако је на државном, али и на глобалном нивоу. Однос богатих и сиромашних земаља кроз репродукцију капитала доказује експлоатацију која се врши и постојање светске буржоаске елите. Напетости, супротни интереси, и сукоби међу њима имају различите и комбиноване узроке. Стога, никако не треба занемарити класни приступ у изучавању сукоба.

Литература

- Барашин, О. (2020). Природа и поријекло друштвених сукоба у савременој парадигми. *Зборник радова са IX међународне конференције о друштвеном и технолошком развоју I категорије*, стр. 424-436. Бања Лука: PIM University.
- Видојевић, З. (1997). *Увод у социологију*. Београд: Образовни информатор.
- Вулетић, В. (2012). *Социологија*. Београд: Klett.
- Ђукић, С. (2018). Узроци друштвених конфликта и управљање конфликтима у условима кризе. *Војно дело*, бр. 3, стр. 193-207.
- Јевтовић, З., Милашиновић, З. (2016). Друштвени конфликти и медијска конструкција. *Поља геополитике*, бр. 13(1), стр. 529-548.
- Ковачевић, Б. (1999). *Криза марксизма и крај социјализма*. Бања Лука: Народна и Универзитетска библиотека „Петар Кочић“.
- Kivisto, P. (2011). *Social Theory: Roots and Branches*. Oxford: Oxford University Press.
- Маринковић, Д. (2008). *Увод у социологију*. Нови Сад: Mediterran Publishing.
- Милашиновић, С., Кешетовић, Ж. (2009). Могућности решавања унутардржавних конфликта. *МП*, бр. 1-2, стр. 163-186.
- Милашиновић, С. (2008). Суштина и узроци друштвених конфликта. *Наука Безбедност Полиција*, бр. 13(1), стр. 55-77.
- Милашиновић, Р., Милашиновић, С. и Путник, Н. (2012). *Теорије конфликта*. Београд: Факултет безбедности.
- Мишковић, М. (2003). *Социологија*. Београд: Виша школа за образовање васпитача.
- Мурат. „Живот радника СССР-а“. *Фронт слободе*. 7. 11. 1943. INFOBIRO.
<http://www.infobiro.ba/article/707849> 23.1.2024.
- Новаковић, Н. *Радничка класа Југославије и самоуправљање*.
<https://www.danas.rs/vesti/drustvo/radnicka-klasa-jugoslavije-i-samoupravljanje/> .
23.1.2023.
- Радишић, Ј. (1965). *Државна социјалистичка својина у СССР*. Београд: Научно дело.
- Robison, J., Stubager, R. (2018). The class pictures in citizens' minds. *British Journal of Sociology*,

69(4), 1220–1247.

Rummel, R.J. (1977). *Conflict in Perspective*. Beverly Hills: Sage Publications.

Стојичић, С. (1980). Програм Комунистичке партије Југославије за општинске изборе у Србији 1920. године. *Зборник Правног факултета у Нишу*, стр: 295-316.

Ћирковић, Ђ. (2015). *Специфичности и улога конфликта у спортским организацијама*, Докторска дисертација. Нови Сад: Универзитет у Новом Саду – Асоцијација центра за интердисциплинарне и мултидисциплинарне студије и истраживања – АСИМСИ.

ИЗЈАВА О АКАДЕМСКОЈ ЧЕСТИТОСТИ

Изјављујем да сам у приложеном раду поштовао/ла сва правила о академској честитости.

Овај писани рад резултат је искључиво мог личног рада, темељи се на мојим истраживањима и ослања се на наведену литературу.

У Београду, дана _____ године.

Потпис студента:
